

**VEILEDER FOR INDIVIDUELLE SAMTALER
OM FRIVILLIG RETUR**

MAI 2004

INNHold:

1. INNLEDNING

- 1.1 Mål for arbeidet med frivillig retur
- 1.2 Mottakenes rolle i arbeidet med frivillig retur
- 1.3 Mål for individuelle samtaler om frivillig retur
- 1.4 Målgruppe og tidspunkt for retursamtalen
- 1.5 Om veilederen

2. RAMMEN RUNDT SAMTALEN

- 2.1 Felles holdning
- 2.2 Veiledning av mottakspersonalet
- 2.3 Innkalling og forberedelse til samtalen
- 2.4 Samtale med familier
- 2.5 Lokalteter
- 2.6 Tolk
- 2.7 Loggbok

3. GJENNOMFØRING AV SAMTALEN – METODIKK

- 3.1 Samtaleleders rolle i retursamtalen
- 3.2 Om å innlede en individuell retursamtale
- 3.3 Om bruk av spørsmål og eksempel på spørsmål i individuell retursamtale
- 3.4 Om lukkede spørsmål
- 3.5 Om åpne spørsmål
- 3.6 Om å bruke refleksjon og oppsummering som metode og virkemiddel i individuelle retursamtaler.
- 3.7 Avslutning av retursamtalen og veien videre
- 3.8 Strukturen i samtalen – en oppsummering

4. MOMENTER I SAMTALEN – SJEKKLISTE FOR INDIVIDUELL SAMTALE

- 4.1 Konsekvenser av et endelig avslag
- 4.2 Hjemlandsorientering
- 4.3 IOMs returprogram og fordeler ved å reise hjem frivillig

5. EKSTERNE SAMARBEIDSPARTNERE

- 5.1 Samarbeidspartnere i mottakets nærmiljø
- 5.2 Instanser som tilbyr informasjon og rådgivning om frivillig retur

VEDLEGG

- Vedlegg 1 Saksgangen i asylsaker
- Vedlegg 2 Skjema – saksgang i asylsaker
- Vedlegg 3 Eksempel på logg

1. INNLEDNING

1.1 Mål for arbeidet med frivillig retur

Utlendingsdirektoratet skal iverksette statens flyktning-, innvandrings- og integreringspolitikk på Kommunal- og regionaldepartementet sitt ansvarsområde, slik dette er formulert i St. pr. nr 1 (2003-2004), St. meld Nr. 17 (2000-2001), og det årlige tildelingsbrevet fra Kommunal- og regionaldepartementet.

Ett av hovedmålene i flyktningpolitikken er å gi beskyttelse til flyktninger. Dette gjøres bl.a. ved å ta imot og behandle søknader om asyl i Norge. Asylinstituttet blir imidlertid ikke bare brukt av personer som har behov for beskyttelse. Dette kan føre til at tilliten til asylinstituttet svekkes. Regjeringen har derfor satt i verk ulike tiltak for å beskytte asylinstituttet, bl.a. gjennom raskere saksbehandling og raskere retur. Det forventes at disse tiltakene også vil bidra til å redusere tilstrømningen av asylsøkere uten beskyttelsesbehov.

Det overordnede målet for UDIs returarbeid er : Aktiv tilrettelegging for at personer uten behov for beskyttelse returnerer på en verdig måte.

Det er et politisk mål at asylsøkere som ikke har behov for beskyttelse selv skal reise hjem på eget initiativ eller søke om frivillig retur via International Organization for Migration (IOM). Utlendingsloven pålegger den enkelte å forlate landet etter avslag. Frivillig retur er en mer verdig måte å vende tilbake på enn å reise under tvang. Politiske myndigheter har bestemt at asylsøkere på et så tidlig tidspunkt som mulig skal bli informert om den reelle sjansen til å få bli i Norge, og hva som er konsekvensen dersom søknaden ender med et avslag.

Avslagsprosenten i asylsaker som er behandlet i UDI er høy. I 2003 var 71% av behandlede saker avslag. Det betyr at de fleste søkere ikke fyller vilkårene for asyl eller opphold av andre grunner. Mange av de som får endelig avslag, reiser ikke frivillig ut av landet. Reduksjon i ytelser etter pengereglementet og bortfallet av botilbud i mottakene for personer med endelig avslag på sin asylsak, må ses i sammenheng med politiske myndigheters nye tiltak og strategier på feltet. Personer som har fått endelig avslag på asylsøknaden er ikke lenger asylsøkere, men personer med ulovlig opphold i landet. De må med andre ord forlate landet.

1.2 Mottakenes rolle i arbeidet med frivillig retur

Utlendingsdirektoratets krav til mottakene om returarbeid er nedfelt i Driftsreglementets kravspesifikasjon. I kravspesifikasjonen, punkt. 3.5 står det bla. følgende:

”Målet for dette arbeidet er å gjøre alle beboere kjent med retur- og tilbakevendingsprogrammene slik at de skal kunne benytte seg av dem.”

De mottaksansatte har en viktig rolle i iverksettingen av norsk flyktningpolitikk på returfeltet. Selv om returarbeidet som eget satsningsfelt er relativt nytt, har flere mottak mye erfaring i å gi informasjon om konsekvenser av avslag på asylsøknaden, og i praktisk oppfølging av de som må forlate landet. Innføring av returprogrammet i 2002 gjør at det stilles større krav til at alle mottaksansatte må drive aktivt med informasjon og motivasjon overfor personer med avslag. Et virkemiddel i denne sammenheng er å gjennomføre individuelle samtaler om retur. Fra og med 16. februar 2004 gjelder ny ordning i forbindelse med fastsettelse av klagefrist og utreisefrist i første instans. Det er UDI som skal sette utreisefrist ved vedtak om avslag fattet i første instans. Tidligere har dette blitt gjort av politiet. UDIs regionkontor vil derfor

fortløpende informere mottakene om hvilke personer som har fått første avslag på sin asylsøknad. Informasjon fra UDI om hvem som har fått avslag, vil være et klarsignal for mottakene til gjennomføring av individuell samtale om retur.

Det er viktig for mottakene å ha fokus på at personer med endelig avslag har et valg, selv om handlingsrommet er snevert. Man kan velge å selv håndtere sin situasjon eller å bli håndtert. Altså valg mellom frivillig retur i verdighet, eller å reise under tvang. Det er flere åpenbare fordeler med frivillig retur. Personer som velger å benytte seg av IOMs returprogram får anledning til å forberede og planlegge reisen aktivt både praktisk og mentalt, i stedet for å vente passivt, i følelsesmessig spenning og med et ensidig negativt fokus på utreise. Dette er spesielt viktig i familier med barn.

Men har alle en reell mulighet til å reise tilbake til sitt hjemland? At politiet i enkelte tilfeller har problemer med å gjennomføre en tvangsmessig retur, betyr ikke at personene ikke kan reise hjem hvis de samarbeider med myndighetene, og returen skjer frivillig. Personer med avslag og som ikke har gyldige reisedokumenter, kan samarbeide om å avklare sin identitet, og på den måten bidra til å fremskaffe reisedokumenter.

1.3 Mål for individuelle samtaler om frivillig retur

Retursamtalen er et viktig verktøy for å bevisstgjøre og forberede beboere i mottak på at de må returnere til sitt hjemland som følge av avslag på søknad om asyl i Norge. Mål for retursamtalen er å gi beboerne god informasjon om de rammer og det handlingsrom de har, selv med avslag på søknad om asyl. Individuelle retursamtaler skal bidra til å forhindre urealistiske forhåpninger om videre opphold i landet etter avslag og gi de et best mulig grunnlag for en velinformert beslutning. Dette gjelder informasjon om frivillig eller tvungen retur, og hva som er konsekvenser av det ene eller det andre valget. Ønsket resultat av individuelle retursamtaler er at personer med endelig avslag innretter seg etter vedtak fra norske myndigheter og velger å returnere frivillig.

1.4 Målgruppe og tidspunkt for retursamtalen

Alle personer som har fått sitt første avslag på asylsøknaden skal få et tilbud om en individuell samtale om muligheten til frivillig retur. Samtalen bør gjennomføres så snart som mulig etter at beboer har mottatt første avslag. Mottaket vil motta informasjon om avslag fra UDIs regionkontor.

Selv om de fleste søkere påklager avslaget fra UDI, og utsatt iverksettelse innvilges, er det første avslaget et signal om at et endelig avslag kan bli utfallet. Beboeren vil i denne situasjonen være mer mottakelig for informasjon og refleksjon rundt retur enn på et tidligere tidspunkt i søkerfasen.

For å motivere for frivillig retur på et så tidlig tidspunkt som mulig, er en individuell samtale i forbindelse med første avslag på asylsøknaden viktig. Forberedelsene til retur er imidlertid en prosess som vil gå over lengre tid, i og med at de fleste vil oppholde seg i mottak i en tid før et endelig avslag foreligger. Den første samtalen bør derfor følges opp av en eller flere kortere samtaler. Det kan også være behov for å klargjøre eller følge opp ting mer umiddelbart i etterkant av samtalen.

1.5 Om veilederen

Hensikten med en veileder i individuelle retursamtaler er å styrke de mottaksansattes forutsetninger for å jobbe med returfeltet. Veilederen skal bidra til økt kunnskap og forståelse for helheten i asyl- og flyktningpolitikken, men også til bevisstgjøring av de mottaksansatte sin rolle som iverksettere av norsk flyktningpolitikk på returfeltet.

Intensjonen med veilederen er også at den skal være et praktisk arbeidsredskap ved gjennomføring av individuelle retursamtaler. Det enkelte mottak må tilpasse returarbeidet og rutineene ut fra dette og ut fra sine lokale forhold. Veilederen skal sikre større felles forståelse av arbeidet med frivillig retur og gi mottakene en mer konsekvent, enhetlig og felles strategi når det gjelder gjennomføring av individuelle retursamtaler.

Retursamtalen er et verktøy for å realitetsorientere personer med avslag på sin asylsøknad, og veilederen er en ”bruksanvisning” for hvordan slike samtaler kan gjennomføres, og hva samtalen bør inneholde. Veilederen skal bidra til at mottaksansatte blir tryggere i sin rolle og bedre i stand til å bidra til å motivere personer med avslag til frivillig å returnere.

Veilederen gir mottakene hjelp til å planlegge og gjennomføre individuelle retursamtaler. Den inneholder informasjon om mål og rammer for returarbeidet, og den gir forslag til rutiner og metoder for gjennomføring av individuelle samtaler. Veilederen bør brukes kritisk og reflektert i forhold til hver enkelt retursamtale, da ingen samtale vil være lik.

Veilederen vil bli evaluert, når mottakene har høstet erfaringer med bruk av veilederen.

2. RAMMEN RUNDT SAMTALEN

2.1 Felles holdning

Det er viktig at hele personalgruppa har en enhetlig og felles holdning til returarbeidet. Selv om returansvarlig legger til rette for og gjennomfører retursamtalen, er det viktig å kunne spille på lag med de andre ansatte.

Det kan også være andre ansatte enn returansvarlig på mottaket som har uformelle samtaler om retur. Barnefaglig ansatt på mottaket vil kunne være en viktig støttespiller i samtaler med barn og unge med fokus på hjemlandet. Med en god dialog internt i personalgruppa vil slike samtaler bli fanget opp og ivaretatt.

2.2 Veiledning av mottakspersonalet

Det er viktig at den eller de som gjennomfører de individuelle retursamtalene har tilgang til en eller annen form for veiledning. Ansatte i mottak skal ha tilgang til regelmessig ekstern veiledning i å håndtere de spesielle utfordringene knyttet til arbeidet i mottak jfr. kravspesifikasjon punkt 2.3.3.

Veiledning gir mulighet for å snakke om tanker man har omkring gjennomføring av individuelle retursamtaler, men også for å drøfte grep og arbeidsmetoder for å ivareta og videreutvikle arbeidet. Veiledning kan ivaretas av noen utenfra, egen leder kan fungere som veileder eller man kan organisere kollegaveiledning.

Et grep kan være å inngå avtale med et annet nærliggende mottak og etablere samarbeid om kollegial utveksling, drøfting, utviklingsarbeid og gjensidig veiledning i forhold til individuelle retursamtaler.

2.3 Innkalling og forberedelse til samtalen

Mottaket må jobbe aktivt for å motivere beboere med avslag til å benytte seg av tilbudet om individuell retursamtale.

Personen som får tilbud om en individuell retursamtale må få beskjed i rimelig tid på forhånd om tidspunktet for samtalen og hva man ønsker å ta opp.

Mottaket bør gjøre dette ved å gi en skriftlig invitasjon. Mottaket må sikre at beboer forstår viktigheten av samtalen.

2.4 Samtale med familier

Retursamtalen er i utgangspunktet et tilbud om en *individuell* samtale, men hvis personer som får avslag på sin søknad om asyl er gift, er det viktig at begge ektefellene får tilbud om en samtale. Enten hver for seg eller sammen.

Familier med barn/ungdom

I forbindelse med forberedelser til retursamtaler, kan det være en idé å spørre foreldrene om de har snakket med barna om avslaget på asylsøknaden og om hva dette kan innebære.

Barns behov for informasjon i forbindelse med retur må ivaretas så godt som mulig. For familier med barn og unge, må foreldrene avgjøre om noen av dem skal være med på en slik samtale, og hvordan de kan ivareta sine barn på en best mulig måte. Det er foreldrenes ansvar å gi nødvendig informasjon til sine barn, også om konsekvenser av avslag og muligheten til frivillig retur.

Det kan være en idé at ansatte med barnefaglig kompetanse og ansvar involveres i retursamtaler med barnefamilier. Dette kan for eksempel skje som en del av en oppfølgingssamtale.

Det er viktig at de mottaksansatte ikke overtar forelderrollen, men at de kan bidra til en bevisstgjøring av foreldrene og deres ansvar for å informere barna om sin situasjon, og involvere barna i sine planer for fremtiden. Mottaksansatte bør vise en åpenhet i forhold til foreldrenes vurdering av barnets beste.

I informasjonen til foreldrene er det viktig å fokusere på hvilke konsekvenser deres valg har for barna og deres framtid. Ved å oppholde seg lenge i utlandet, vil barn miste noe av sin tilknytning til et hjemland de kanskje blir tvunget til å returnere til. De taper tilknytning til familie og venner, og de mister skolegang og opplæring i eget språk og kultur. Det å uttransporteres med tvang vil være mer dramatisk for barna, enn å reise frivillig.

2.5 Lokalteter

Det er viktig at samtaler foregår på et sted der man kan få sitte uforstyrret under hele samtalen og der alle samtalepartnere kan føle seg komfortable. Det må settes av tilstrekkelig

med tid til samtalen, og alle samtaledeltakere må på forhånd få vite hvor mye tid som er avsatt.

2.6 Tolk

Det skal benyttes tolk under retursamtalen der det er nødvendig. Selv om personen snakker noe norsk eller for eksempel engelsk, kan vedkommende føle behov for å meddele seg på sitt eget språk ved en slik samtale. Når personer med avslag får informasjon om tilbud om retursamtale, bør spørsmålet om behov for tolk tas opp med den enkelte.

2.7 Loggbok

Under og/eller etter de individuelle samtalene bør en form for logg føres. Loggbok gir en god oversikt over alle som er blitt innkalt til samtale og hvem det har blitt gjennomført samtaler med. Det blir dermed enklere å følge opp personer ved behov for oppfølgingssamtaler. Det vil også være lettere for andre ansatte enn returansvarlig å kunne gå inn i enkeltsaker ved behov.

3. GJENNOMFØRING AV SAMTALEN – METODIKK

3.1 Samtaleleders rolle i retursamtalen

En individuell retursamtale er et tilbud til personer i mottak som har avslag på søknad om asyl i Norge. Samtalen skal særlig ha fokus på å belyse valget mellom frivillig retur i verdighet i motsetning til det å returnere under tvang. Samtaleleders oppgave er å legge til rette for at den enkelte person får bistand til å klargjøre konsekvenser av avslag i asylsøknad og drøfte valget mellom frivillig og tvungen retur.

Den som leder retursamtalen vil ha en pedagogisk rolle. Samtalepartneren skal være i fokus, ikke samtalelederen, men samtalelederen skal hjelpe samtalepartneren gjennom sin tilstedeværelse, tålmodighet, empati, kunnskap og evne til å lytte og stille spørsmål. Den som leder en retursamtale må kunne bidra med fakta og momenter for å kunne belyse forholdet mellom frivillig og tvungen retur jf. bl.a. sjekkliste i denne veilederen. Det bør fokuseres på en bevisstgjøring av personen om muligheten for kontroll og selvbestemmelse i eget liv i motsetning til å bli håndtert.

En individuell retursamtale kan gjennomføres på mange måter. Vi har forskjellige forutsetninger og ulik personlig stil. Mennesket er viktigere enn metoden, derfor er det viktig å velge en form som er naturlig for den som skal lede samtalen. Nedenfor følger noen innspill og betraktninger man kan gjøre bruk av som forberedelse til og gjennomføring av individuell retursamtale. Disse er ment som innspill til fremgangsmåte, metoder og grep, men må ikke brukes ukritisk.

3.2 Om å innlede en individuell retursamtale

Samtaleleder bør kort orientere om bakgrunnen for invitasjonen til individuell retursamtale, dvs. at mottaket skal gi beboere tilbud om en slik samtale ved første avslag. I tillegg er individuell retursamtale et tilbud til alle beboere i mottak som ønsker det.

Mottaket bør også opplyse om at samtalen ikke vil kunne innvirke på status i asylsak, men bidra til å klargjøre konsekvenser av avslaget.

Når man innleder samtalen, er det viktig å være oppmerksom på at man inviterer og legger til rette for at samtalepartneren kan bidra aktivt. Man bør kommunisere interesse, engasjement og oppmerksomhet både i verbal og ikke-verbal atferd, for å bidra til å skape en atmosfære for den gode samtalen.

3.3 Om bruk av spørsmål og eksempel på spørsmål i individuell retursamtale

Å spørre er å påvirke og formålet med å stille gode spørsmål i individuelle retursamtaler er å sette i gang prosesser som kan føre til forandring og utvikling hos samtalepartner (umiddelbart eller senere). Hensikten med spørsmål kan også være å bevisstgjøre samtalepartneren på hva han/hun er god til eller finne frem til samtalepartnerens mestringserfaringer. Slik fokuseres det på personens forutsetninger for og evne til å bestemme i eget liv.

Formål med spørsmål i en individuell retursamtale kan være:

1. å påvirke personen og få satt i gang prosesser i forhold til å reflektere over hvilke konsekvenser avslag i asylsak har for en selv.
2. å få personen til å tenke rundt sin egen fremtid. *Hva vil du bruke livet ditt til?*
3. å finne fram til relevante forhold og utforske disse forholdene sammen. *Hvilke konsekvenser/ plikter er du kjent med at avslag i asylsak har for deg / din familie?*
4. å formulere mulighetene man har, herunder frivillig eller tvungen retur. Konkretisering / belysning av hva dette innebærer.
5. å gjøre vurderinger av valget mellom frivillig og tvungen retur, og si noe om konsekvensene dette gir.

Ideelt sett bør retursamtalene være preget av prosess og interaksjon. Samspillet mellom spørsmål og svar skaper da en dialog mellom samtalepartnerne. Noen ganger vil det være en utfordring å få dette til. Hvordan man formulerer spørsmålene er derfor viktig. Bl.a. bør en være oppmerksom på at for mange spørsmål fort kan gi en følelse av forhør.

Det er vanlig å skille mellom *lukkede* og *åpne* spørsmål.

3.4 Om lukkede spørsmål

Et lukket spørsmål kan besvares med fakta, noen få ord, eller rett og slett ja eller nei. Slike spørsmål kan man bruke til å få frem faktaopplysninger, eller for å avkrefte eller bekrefte noe. Lukkede spørsmål egner seg imidlertid mindre godt til å få fram et nyansert bilde av hvordan en person tenker om noe. Hvis målet er å legge til rette for en åpen dialog, kan mange lukkede spørsmål virke hemmende for kommunikasjon. Lukkede spørsmål begynner ofte med ord som *er, har, vil, kan*.

Eksempel på lukkede spørsmål: *Er du norsk? Har du vært lenge her? Vil du forberede deg på frivillig retur?*

3.5 Om åpne spørsmål

Ett mål med åpne spørsmål er å la samtalepartner fortelle og utdype sine egne tanker og følelser, eller kommentere innspill fra samtalelederen. Når man stiller åpne spørsmål, må samtalepartneren lete etter svar hos seg selv og reflektere over problemstillingen. Et åpent spørsmål har egentlig ikke noe avgrenset og bestemt svar, og egner seg derfor til å få fram personens egne perspektiver og synspunkter. Å kunne stille åpne spørsmål er en sentral ferdighet i aktiv lytting.

Åpne spørsmål begynner gjerne med spørreord som *hva* og *hvordan*.

Noen eksempler på åpne spørsmål:

Hva vil du gjøre som følge av at du har fått avslag på søknad om asyl i Norge?

Hvordan kan du forberede venner og familie i hjemlandet ditt på at du kommer hjem?

Hva kan du / dere gjøre for å forberede barna dine/ deres på retur?

Hvilke positive kvaliteter har du utviklet siden du forlot hjemlandet?

Hvordan kan du bruke og nyttegjøre deg disse videre?

3.6 Om å bruke refleksjon og oppsummering som metode og virkemiddel i individuelle retursamtaler.

Refleksjon og oppsummering kan brukes som teknikker for å lede og styre, skifte fokus eller fokusere på bestemte forhold eller momenter i en samtale. Ved å velge ut visse hendelser, eller noen av beboerens meninger og synspunkter, understreker samtaleleder betydningen av disse momentene fremfor andre momenter. Både refleksjon og oppsummering kan skje underveis i samtalen eller til slutt i samtalen.

En refleksjon er gjerne en kort sammenfatning eller reformulering av noe av det siste samtalepartneren har sagt. Det kan være nøytrale gjentakelser, reformuleringer eller bevisste tolkninger som vil gi reaksjoner fra samtalepartner. Refleksjon kan også være en invitasjon til å bekrefte samtaleleders fremstilling, for eksempel hvis samtalepartneren synes refleksjonen er mangelfull eller upresis. Når man bruker refleksjon slik, kan den være en teknikk til å få samtalepartner til å utdype momenter eller forhold i samtalen man ser det som hensiktsmessig å belyse ytterligere.

En oppsummering er en sammenfatning av to eller flere momenter av det en person har sagt gjennom samtalen. Oppsummering kan derfor brukes underveis i samtalen til å sammenfatte en sak eller et forhold, men kan også referere til større deler og flere momenter i samtalen. En oppsummering kan være en invitasjon til en person om å utdype noe av det som er sagt og derfor en teknikk man kan bruke bevisst til å lede samtalen.

Både refleksjoner og oppsummeringer kan også være nøytrale tilbakemeldinger på det som blir sagt i samtalen.

Eksempler på innledninger til refleksjon og oppsummering:

Du har nevnt flere ting om / at...

Kan du utdype.....nærmere...

For å oppsummere det du sier / mener / er det riktig at...

Det du mener, er altså.....

3.7 Avslutning av retursamtalen og veien videre

Når samtalen skal avsluttes kan det være naturlig med en oppsummering som refererer til hele samtalen og som sammenfatter hovedsynspunktene eller konklusjonene en har kommet frem til. Dette kan bety at man gjentar beslutninger og avtaler som har blitt gjort underveis og at man er åpen for at disse avtalene kan justeres eller endres. Har man kommet frem til oppgaver som må følges opp etter samtalen, vil det være naturlig å avtale hvem som ivaretar og følger opp dette. Det kan være informasjonsinnhenting, kontakt med IOM, spørsmål om reisedokumenter, attester og bekreftelser eller andre ting.

3.8 Forslag til struktur i samtalen – en oppsummering

Definere møtet

Samtaleleder bør starte samtalen med å definere møtet, dvs. formidle hva som er hensikten med samtalen og informere om sin rolle i samtalen. Det kan være aktuelt å presisere hva samtaleleder ikke kan bidra med, for eksempel at vedkommende ikke har noen innflytelse på asylsaken, og at det derfor ikke er hensiktsmessig å drøfte dette.

Sjekke ut beboers ståsted

Neste punkt kan være å invitere personen til å reflektere over sin status, for å sjekke ut hva personen vet fra før om sine valgmuligheter, og hva vedkommende tenker om sin egen situasjon. På den måten vil dialogen målrettes ut fra den enkeltes ståsted.

Gi nødvendig faktainformasjon, og bidra til at beboer reflekterer over sin situasjon

Samtaleleder bør sikre at nødvendig faktainformasjon er kjent. Momenter fra punkt 4 kan være en nyttig huskeliste over hva som kan være aktuelt å ta opp. Hjelp personen til å reflektere rundt disse temaene, til å utdype valgmulighetene personen ser, og til å konkretisere konsekvenser av valgmulighetene.

Oppsummering underveis

Det er nyttig å oppsummere samtalen underveis for å sjekke ut at man har en felles forståelse, av hva som har kommet frem. Hvis personen selv får oppsummere, får man også et bilde av hva som har vært viktig for denne personen, og hva hennes/hans ståsted er.

Avslutning av samtalen.

Før man avslutter samtalen, bør man i fellesskap oppsummere de viktigste tingene som har kommet frem under samtalen, og avtale arbeidsoppgaver videre og tidspunkt for neste møte. Her kan logg brukes for å notere hvilke konklusjoner som har kommet frem i løpet av samtalen. Man bør notere hvilke ting personen selv skal undersøke eller tenke over frem til neste samtale, og hva eventuelt mottakspersonalet skal undersøke/gjøre.

4. MOMENTER I SAMTALEN – SJEKKLISTE FOR INDIVIDUELL SAMTALE

Nedenfor følger en liste med punkter som en samtale om retur bør innholde. Listen er ikke uttømmende for hva som kan være aktuelt å ta opp, og det vil heller ikke være nødvendig å gå gjennom alle punktene med alle. Dette må vurderes bl.a. ut fra kunnskapsnivået og situasjonen til den/de man skal snakke med.

4.1 Konsekvenser av et endelig avslag

- **Plikt til å forlate landet innen utreisefristen, og iverksetting av vedtak:**
I utlendingslovens § 41 står følgende: *”Vedtak som innebærer at utlending må forlate riket, iverksettes ved at utlendingen pålegges å reise med en gang eller innen en fastsatt frist. Dersom pålegget ikke blir fulgt eller det er overveiende sannsynlig at det ikke vil føre til at utlendingen forlater riket, kan politiet føre utlendingen ut”.*
- **Plikten til å skaffe gyldig reisedokument,** hvis man ikke har dette, jfr. Utlendingslovens § 41. Det må søkes om reisedokument ved hjemlandets nærmeste ambassade eller konsulat.

- **Plikten til å medvirke til å avklare sin identitet**, jf. § 128 i Utlendingsforskriften. Når asylsøkeren oppgir uriktig identitet, nasjonalitet, og/eller åpenbart avgir falsk forklaring, vurderes alltid utvisning.
- **Reduserte økonomiske ytelser ("trekk i basis")**: Personer som har endelig avslag, eller som ikke har fått utsatt iverksetting på avlag i 1. instans, vil få reduksjon i økonomiske ytelser fra den dato utreisefrist er satt. Barn under 18 år er unntatt (se Pengereglementet for statlige mottak). Personer som har søkt om frivillig retur med IOMs program vil ikke bli unntatt fra trekk i økonomiske ytelser.
- **Bortfall av botilbud**. Personer med endelig avslag, eller som ikke har fått utsatt iverksetting på avlag i 1. instans, mister retten til å bo i mottak. Bortfall av botilbud vil gjelde fra fastsatt utreisefrist. Personer dette gjelder vil motta brev med 14 dagers frist til å forlate mottaket. Dersom man ikke har forlatt mottaket innen disse 14 dagene mister man retten til alle økonomiske ytelser i mottak. Dersom beboer ignorerer anmodningen om å forlate mottaket, og heller ikke kontakter IOM eller politiet, vil UDI be namsmyndighetene gjennomføre utkastelse. Enslige mindreårige og barnefamilier er unntatt fra ordningen. Det er også de som søker å reise hjem frivillig med IOM og bidrar til å skaffe reisedokumenter.
- **Uttransportering av politiet, dersom man ikke på egen hånd reiser innen utreisefristen eller søker IOMs program for hjemreise**. Ved uttransportering av politiet, har man plikt til å betale tilbake utgiftene for billetten, dersom man senere ønsker å reise tilbake til Norge på lovlig vis (jfr Utlendingsloven §27). Dette gjelder både utgiftene til egen billett, til politiets billetter, og til evt. overnatting for politiet. Pga. assistanse fra en eller flere personer fra politiet samt reise med ordinært rutefly vil beløpet kunne bli svært høyt.

4.2 Hjemlandsorientering og – informasjon

- Ta opp spørsmål om hvordan asylsøkeren har planlagt hjemkomsten og reintegreringsprosessen. Spørsmål knyttet til bolig og arbeid er viktig å fokusere på. Hva vet beboer selv om forholdene i hjemlandet, hva slags hjemlandsinformasjon har han/hun behov for, for å kunne forberede seg best mulig til retur (jobbmuligheter, utdanning, helsetjenester med mer). Et annet spørsmål kan være om asylsøkeren har kjennskap til, eller har fått tilbakemelding fra, andre fra samme land som har returnert og hvordan det går med dem.
- Kartlegging og drøfting av den utdanning/kompetanse og yrkeserfaring beboer har fra hjemlandet, samt de erfaringene beboeren har gjort under oppholdet i Norge. Kan personen / familien utfordres til å konkretisere hva disse er, og hvilke som kan være nyttige ved reintegrering i hjemlandet?
- Beboer bør kontakte Flyktningerådet v/ INCOR for mer veiledning og informasjon om hjemlandet, og få råd om hva beboer bør forberede før hjemreise. INCOR kan også bistå mottaket med å skaffe informasjon om forhold i hjemlandet som er relevant ved retur. (Kontaktinformasjon i pkt. 5.2 i veilederen)

4.3 IOMs returprogram og fordeler ved å reise hjem frivillig

- Kort informasjon om IOMs program for frivillig retur, målgruppe og programmets innhold.
- Frivillig retur med IOM gir forutsigbarhet for den enkelte med hensyn til reisetidspunkt. Man kan lettere avvikle sine forhold i Norge, ordne praktiske detaljer og ta avskjed med venner og kjente. Med hensyn til barn er dette spesielt viktig.
- Ved frivillig retur unngår personen problemer ved en eventuell ny søknad senere om oppholdstillatelse på annet grunnlag. Dette gjelder spesielt for personer fra søkerland til EU/EØS-området, som vil kunne få arbeidstillatelse i Norge i fremtiden.
- Ved frivillig retur med IOMs program får man ikke gjeld til den norske stat for utgifter til uttransportering.
- Personer som reiser hjem med IOMs program reiser anonymt, dvs. at hjemlandets myndigheter ikke blir informert om at de som reiser har søkt asyl i Norge. Ved uttransportering vil flyselskapet alltid bli informert om at dette skjer gjennom politiet, og det er opp til flyselskapet om de vil gå videre med denne informasjonen.

5. SAMARBEIDSPARTNERE

5.1 Aktuelle samarbeidspartnere i mottakenes nærmiljø

Personer som skal reise hjem bør oppfordres til å ta med seg dokumentasjon fra gjennomført undervisning og/eller arbeidserfaring i Norge. I tillegg bør foreldre kontakte skolen til sine barn for å få en bekreftelse/attest fra skolen på gjennomført undervisning i Norge. Dokumentasjonen bør helst være på engelsk. Lar dette seg ikke gjøre, vil en norsk bekreftelse være bedre enn ingen bekreftelse. Denne kan senere bli oversatt til hjemlandets språk.

Helsepersonell tilknyttet mottaket kan være støttespillere i returarbeidet. De kan ha tilleggssamtaler med personer som ønsker å ta opp returrelaterte forhold vedrørende sin helsesituasjon. Helsepersonell, også utenfor mottaket, kan brukes indirekte som støttespillere og veiledere dersom man ser dette som hensiktsmessig.

Helsepersonell kan videre sørge for nødvendige vaksiner for barn og utskrift fra journal dersom det har foregått behandling som vil måtte følges opp videre i hjemlandet. Informasjonen bør fortrinnsvis være oversatt til engelsk.

5.2 Instanser som tilbyr informasjon og rådgivning om frivillig retur

IOM (Den internasjonale organisasjon for migrasjon)

IOM har inngått et samarbeid med UDI og Norsk Folkehjelp om det frivillige returprogrammet (VARP). Målet er å assistere personer som ønsker å returnere frivillig fra Norge til sine hjemland. IOM gir informasjon og rådgivning om frivillig retur på telefon og

ved personlig frammøte på deres kontor i Oslo. IOM kan gi assistanse til å framskaffe reisedokumenter for de som trenger det, og til planlegging og gjennomføring av hjemreisen. Tilbudet om å reise med IOM skal være en sivil og verdig retur. Hjemreisen er gratis for søkerne.

Høsten 2003 ble IOM-ansatte utplassert ved de fire av UDIs regionkontorer som ikke har jevnlig besøk av Norsk Folkehjelp. Det gjelder region Sør, Vest, Midt og Nord. De IOM-ansatte skal ha regelmessig kontakt med mottakene i sine regioner og skal bruke mye av sin tid til å reise rundt og holde informasjonsmøter om returprogrammet på mottakene.

Hotline nr: 23 10 53 22 (Mandag til fredag 13.00 - 17.00)

Besøksadresse: IOM, Storgata 10 A, andre etasje. (Mandag til fredag 10.00 - 12.00)

Hjemmeside: <http://www.iom.no>

Norsk Folkehjelp (NF)

NF samarbeider med IOM om å gi informasjon om frivillig retur. De reiser rundt til mottak og holder informasjonsmøter, hovedsakelig på Østlandet, dvs. region Øst og Indre Øst. NF holder også informasjonsmøter på en del av transittmottakene på Østlandet.

Hotline nr: 99 10 71 89 (Informasjonstelefonen er betjent alle virkedager fra kl. 9.00 til 13.00)

Hjemmeside: <http://ips.idium.no/folkehjelp.no>

NOAS (Norsk Organisasjon for Asylsøkere)

På oppdrag fra UDI startet NOAS høsten 2003 et informasjonstilbud til alle nyankomne asylsøkere på transittmottak. Informasjonen gis innen tre dager etter ankomst. Informasjonen gis i form av visning av en informasjonsfilm, som blir fulgt opp av muntlig og skriftlig informasjon. Muligheten for frivillig retur blir tatt opp i denne informasjonen. Alle blir gitt informasjon på sitt eget morsmål eller et språk de forstår godt.

Telefon – 22 36 56 60

Hjemmeside: <http://www.noas.org>

INCOR - Flyktningerådet

INCOR tilbyr informasjon og rådgivning om retur både til beboere og ansatte i mottak, og til andre som jobber eller er i kontakt med beboere på mottak. INCOR holder foredrag for ansatte og flerspråklige informasjonsmøter for beboere.

På bakgrunn av utviklingen i Irak har INCOR holdt egne informasjonsmøter for irakere fra høsten 2003. På INCORs informasjonstelefon kan irakere få snakke med ansatte på sorani og arabisk

Fra januar 2003 gir INCOR også informasjon og rådgivning til enslige mindreårige i mottak og deres slektninger, (hjelpe)verger, barnevernsansatte og mottaksansatte som er kontaktpersoner for enslige mindreårige. INCOR kan blant annet bistå med oppsporing av foreldre/omsorgs-personer i hjemlandet og gi informasjon om situasjonen i de mindreåriges hjemland.

INCOR har i 2004 etablert et pilotprosjekt hvor de mottaksansatte tilbys veiledning over ett år; Veiledningstjeneste om retur, tilbakevending og hjemlandsfokus.

INCOR

Informasjonstelefon: 800 41 042 eller 800 41 855.

Hjemmeside: <http://www.nrc.no/NRC/FR/frames/Incor.htm>

Hjemlandsinformasjon

Flyktningerådet administrerer en stor beredskapsstyrke og kan fremskaffe konkret informasjon fra mange land fra de som har vært i felten. På Flyktningerådets hjemmeside finner man et ikon som heter Global IDP. Der er det oppdatert informasjon fra 50 land. Databasen inneholder generell informasjon om landene, informasjon og statistikk om flyktningers og internt fordrevnes situasjon, og forhold rundt sikkerhet, utdanning og lignende.

Flyktningerådet

Telefon – 23 10 98 00

Hjemmeside:

<http://www.nrc.no>

<http://www.idpproject.org>